

РОЗДІЛ 3. ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

ПОДОЛАННЯ КОРУПЦІЇ ЯК ПЕРЕДУМОВА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СОЦІАЛЬНОЇ СПРЯМОВАНОСТІ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

OVERCOMING CORRUPTION AS ONE OF THE TERMS OF PROVIDING THE SOCIAL ORIENTATION OF ECONOMIC DEVELOPMENT IN CURRENT CONDITIONS

УДК 330.354

Алексеева К.А.

к.держ.упр.,
доцент кафедри виробничого
та інвестиційного менеджменту
Національний університет біоресурсів
і природокористування

Мильман Л.М.

аспірант кафедри виробничого та
інвестиційного менеджменту
Національний університет біоресурсів
і природокористування

У статті визначено подолання корупції як передумову забезпечення соціальної спрямованості економічного розвитку в сучасних умовах в Україні. Обґрунтовано причини і передумови розповсюдження та вкорінення корупції у всі сфери економіки України. Виявлено основні негативні соціальні та економічні наслідки корупції на всіх рівнях в Україні, аж до загроз її національній безпеці.

Ключові слова: корупція, подолання корупції, соціальна спрямованість економічного розвитку, наслідки корупції, національна безпека.

В статье определено преодоление коррупции как предпосылку обеспечения социальной направленности экономического развития в современных условиях в Украине. Обосновано причины и предпосылки распространения и внедрения коррупции во все сферы экономики Украины. Выявлено основные

негативные социальные и экономические последствия коррупции на всех уровнях в Украине вплоть до угрозы ее национальной безопасности.

Ключевые слова: коррупция, преодоление коррупции, социальная направленность экономического развития, последствия коррупции, национальная безопасность.

In the article, the overcoming of corruption as one of the terms of providing the social orientation of the economic development in the current conditions in Ukraine is determined. Reasons and premises of wide spreading of the corruption in all the spheres of the Ukrainian economy are well grounded. The main negative social and economic consequences of corruption at all levels in Ukraine are shown even such as a factor threatening its national safety.

Key words: corruption, overcoming corruption, social orientation of economic development, consequences of corruption, national safety.

Постановка проблеми. У наш час однією з найвагоміших проблем в Україні, яка, безперечно, є серед найсуттєвіших перепон на шляху до європейської інтеграції, є проблема корупції. Прояви корупції у різних її формах можна спостерігати на різних рівнях економіки України, у всіх її галузях та сферах. Іноземці навіть вважають, що корупція в Україні набула специфічної форми та інтегрувалася безпосередньо в саму систему господарювання, особливо у формах різноманітного «договірництва», «кумівства», «кругової поруки», «заступництва» тощо.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Питанням корупції в економіці України на сьогодні присвячується досить багато публікацій серед науковців-економістів, державних управлінців, юристів. Явище корупції є абсолютно міждисциплінарним, тому науковий інтерес викликають роботи вчених різних спеціальностей соціально-гуманітарного профілю. Так, зокрема, у роботах І.О. Ревака досліджуються теоретичні основи й методологічні підходи до вивчення корупції в Україні та світі, аналізуються тенденції поширення та економічні наслідки цього негативного соціально-економічного явища, узагальнюється досвід боротьби з ним у різних державах [2]. Досить велика кількість

публікацій стосовно юридичного забезпечення розв'язання проблеми корупції здійснюється роботах вчених-юристів, зокрема: Л.В. Багрій-Шахматов, А.І. Берлач, В.М. Гаращук, М.Ю. Бездольний, Л.Р. Біла-Тіунова, Б.В. Волженкін, Д.Г. Заброта, Д.І. Йосифович, М.І. Мельник, А.І. Мізерій, О.Я. Прохоренко, А.І. Редька, О.В. Терещук, М.І. Хавронюк. Однак, на нашу думку, недостатньо уваги все-таки приділяється питанням подолання корупції саме як фактору та передумови забезпечення соціальної спрямованості економічного розвитку в сучасних умовах.

Формулювання цілей статті. Мета даної статті полягає в обґрунтуванні необхідності подолання корупції як передумови забезпечення соціальної спрямованості економічного розвитку в сучасних умовах. Для досягнення мети передбачено:

- обґрунтувати причини і передумови розповсюдження та вкорінення корупції у всі сфери економіки України;
- виявити основні негативні соціальні та економічні наслідки корупції на всіх рівнях в Україні, аж до загроз її національній безпеці.

Виклад основного матеріалу дослідження. Україна набула політичної незалежності та можливості самостійно приймати економічні рішення

у 1991 році. До того часу економіка України була частиною економіки колишнього Радянського Союзу. Економічний розвиток України того періоду повністю підпорядкований геополітичними та стратегічними цілями країни, до складу якої вона входила. Національні інтереси України, у тому числі економічні, взагалі не визначалися окремо, а існування глибоких зв'язків між так званими республіками та взаємозалежність між ними пов'язані з поділом праці між ними та їх спеціалізацією спричинили у перше десятиліття незалежності України тяжку кризу. Глибокі, створені за три чверті століття, зв'язки були враз розірвані, після чого наступила криза неплатежів, а вітчизняне виробництво, не витримавши конкуренції з імпортними аналогами, на певний час суттєво загальмувалося. Відбувалося значне падіння виробництва промислової продукції, продукції сільського господарства, інших сфер та галузей економіки.

Курс, взятий Україною у той непростий період, був передусім спрямований на глибокі економічні перетворення та втілювався в таких державних документах і законах, як: Закони України «Про власність», «Про банки і банківську діяльність», «Про підприємства в Україні», «Про підприємництво», «Про зайнятість населення», «Про освіту» та ін. Варто зауважити, що ринкові інститути та інституції в Україні існували у той момент тільки у зародковому стані, що висувало нелегке завдання абсолютної трансформації усієї діючої тоді системи господарювання. Особливістю взятого Україною курсу було те, що при переході до ринку заперечувався шлях «шокової терапії» і передбачалося здійснення ринкових трансформацій еволюційним шляхом. Стрижневим завданням нової економічної політики було утвердження багатокладної змішаної економіки, яка мала базуватися на принципах демократизації власності, рівноправному існуванні та всебічній підтримці державою всіх її форм – приватної, колективної, комунальної, державної. Важливим аспектом також стало визначення соціально орієнтованого спрямування розвитку ринкової економіки, тобто на озброєння були взяті, зокрема, напрацювання економістів німецької школи неолібералів А. Мюллера-Армака, А. Рюстова, В. Рьопке та Л. Ерхарда щодо розробленої ними концепції соціального ринкового господарства як “третього шляху” між свавільним ринком та тоталітарною адміністративною економікою.

Серед найважливіших позитивних перетворень того часу були усвідомлення цілей та стратегії України, її місця у світі. З моменту становлення України як суверенної незалежної держави розпочалися істотні зміни у всіх сферах суспільного життя: процес переходу від тоталітаризму до демократії, від командної до ринкової економіки, від одноманітних до поліваріантних форм культурного життя. Саме тоді українці вперше

за довгий період відчули себе окремою нацією. Демократичні цінності, закріплені в Конституції України, стали своєрідним еталоном, орієнтиром, метою держави в своєму розвитку. Орієнтуючись на досвід розвинених країн Заходу, Україна задекларувала себе як демократична, правова та, що є надзвичайно важливим, соціальна держава. Пріоритетними напрямками політики було визнано соціальний захист населення, підвищення ролі особистого трудового доходу, формування нового механізму фінансування та регулювання розвитку соціальної сфери.

Однак, дані важливі концептуальні та законодавчі зміни відбувалися на фоні значного спаду виробництва та економічного спаду, супроводжувалися значним зuboжінням значної частини населення поряд із збагаченням окремих його соціальних прошарків. Закономірно, що у таких непростих умовах перехідного періоду відбулася значна тінізація та криміналізація економічної системи країни. Непростий процес становлення демократії та відмова від попередніх невідповідних демократичним традиціям форм здійснення судочинства та роботи всієї пенітенціарної системи на тлі загального падіння рівня життя населення на певний час дозволили розвиток вседозволеності у плані організації, у тому числі різноманітних злочинних схем в економіці країни. З-поміж причин невдалого перехідного періоду можна виділити: по-перше, значні прорахунки під час роздержавлення та приватизації, які призвели до перерозподілу власності на користь окремих суб'єктів господарювання, часто незаконним шляхом; по-друге, сліпе наслідування рекомендаціям міжнародних економічних і фінансових інститутів щодо ведення економічної політики виключно монетаристськими методами, неадекватними фазі кризи та падіння виробництва, що супроводжували початок перехідного періоду (лібералізація цін, інфляційні методи реформування, відсторонення держави від управління економікою). У таких непростих умовах в Україні у 90-х роках утвердився специфічний спосіб господарювання, заснований на пануванні олігархічно-корупційних зв'язків на всіх рівнях національної економіки. Негативне та руйнівне явище корупції набуло системного характеру та фактично стало складовою частиною самої системи господарювання в країні. За макроекономічними і політекономічними дослідженнями у той період корупція перетворилася ледь не найбільшу перепону та загрозу будь-яких перетворень на шляху до економічного зростання і розвитку країни. Корупцію стало можливим спостерігати у всіх галузях національної економіки, хоча, звичайно, найпривабливішими сферами стали ті галузі та сфери національної економіки, де держава здійснювала значні державні закупівлі, продаж сировини, видобуток

природних ресурсів, де виконувалися масштабні інвестиційні проекти і відбувався продаж державних активів та їх приватизація. Призначення на відповідальні посади стало також часто здійснюватися на корупційних підставах.

У соціальній сфері корупція набула форм «договірництва», що в умовах надзвичайно низької заробітної плати працівників даної сфери у той період стало визначальним фактором функціонування та навіть виживання сфер освіти, охорони здоров'я, культури, спорту тощо. Надзвичайно небезпечного розмаху набула масштабна корупція в судах та правоохоронній системі, корупція у війську, зокрема, у військкоматах, у службі безпеки. Як у подальшому показала історія, згодом все це разом стало значною загрозою не тільки економічному розвитку країни, а й національній безпеці країни загалом. Помаранчева революція та Революція гідності стали тими точками кипіння, коли незгода населення України жити у сильно корумпованому суспільстві перетворилася на реальний спротив.

На сьогодні проблема корупції активно обговорюється у засобах масової інформації, постійно здійснюються показові «викриття» посадових осіб, винних у корупції. Водночас ставлення пересічних громадян до проявів корупції насправді залишається різним: від майже лояльного до абсолютно категоричного із вимогами швидкої «розправи над корупціонерами», одні корупційні дії визнавалися громадянами злочинними, інші всього лише аморальними. До останніх, як правило, відносилися кумівство і заступництво на основі політичної орієнтації, родинних зв'язків або інших преференцій. Визнаючи злочинність існування корупційних контактів між вищими посадовими особами, самі пересічні громадяни постійно вдаються до різноманітних позастатутних відносин з представниками медицини, освіти, житлово-комунальної сфери тощо для прискорення вирішення своїх проблем в умовах надто бюрократизованої ще з минулих часів та абсолютно непристосованої до нових умов системи. На думку С. Серьогіна, соціальні аспекти корупції проявляються в політичній, економічній, культурній й ін. сферах життєдіяльності українського суспільства в масштабах, близьких до критичного показника. Вплив корупції на адміністративне й соціальне середовище державних службовців, трансформацію їх моральних норм і цінностей, корпоративну культуру державної служби сьогодні дуже значний [4].

Варто зауважити, що не існує на теперішній час суспільство, в якому вдалося повністю подолати явище корупції. Абсолютно викоринити явище корупції – надто дорого та практично неможливо. Окрім того, якщо поставити боротьбу з корупцією за самоціль, можна позбавити всю економіку країни гнучкості, а населення громадянських свобод. Історії відомі яскраві приклади, коли правляча

верхівка використовувала боротьбу з корупцією як інструмент для посилення свого контролю над суспільством, репресій та переслідувань політичних супротивників. Наслідком ставало встановлення авторитарних режимів «поліцейської держави» із сильною вертикаллю центральної влади.

Саме тому акцент потрібно робити не на повному подоланні явища корупції, а на усуненні умов для виникнення найнебезпечніших форм цього явища. До таких форм можна віднести передусім розтрату (розкрадання) і хабарництво. Хабарництво є різновидом корупції, за якої дії посадової особи полягають в наданні якихось послуг фізичній або юридичній особі в обмін на надання останнім певної вигоди першому. До кримінальних злочинів також належить купівля голосів виборців (хоча деякі вчені вважають її не формою корупції, а видом недобросовісної виборчої кампанії). Серед форм корупції варто також виділити здирство та змову. Здирство («державний рекет») визначають, як форму корупції, за якої державні чиновники вимагають незаконну винагороду, наприклад, за отримання дозволів, ліцензій, патентів, тощо. Змова відрізняється від здирства тим, що є вигідною обом сторонам, але завдає збитку державі (наприклад, податковий інспектор за певну суму «закриває очі» на неналежну сплату податків підприємцем). Існує також лобізм, який навряд чи можна вважати протиправною дією, хоча він також пов'язаний з використанням посадовими особами владних повноважень для реалізації інтересів певних груп.

Що стосується «договірництва», «кумівства», «заступництва», які мають місце, зокрема, у соціальній сфері, то тут, на нашу думку, найкращим способом подолання даного явища є забезпечення гідного рівня життя працівників даної сфери. Адже тут мова йде скоріше про прагнення до забезпечення вчителями, лікарями, діячами культури та спорту собі, принаймні середнього рівня життя в умовах наднизького рівня заробітних плат у даній сфері.

На теперішній час Україна є визнаною країною з ринковою економікою. З економічною точки зору, скінчився суперечливий період трансформації: було створено всі необхідні елементи ринкової інфраструктури; поряд з іншими формами власності забезпечено існування інституту приватної власності, створено банківську систему, забезпечено вільний обмін грошей, завдяки відмові від директивного планування ринкові суб'єкти стали автономними у своїй господарській діяльності, розроблено законодавчу базу, яка відповідає новим ринковим умовам. Паралельно відбулася трансформація суспільної свідомості людей: пересічні громадяни стали більше покладатися на себе, менше довіряти державі, що було зумовлено зміною раніше існуючої системи цінностей. Світо-

гляд людей набув більше раціональних, технократичних рис, необхідних для існування в умовах ринкової економіки. Варто відзначити, що переважно серед населення постійно спостерігалася підтримка ринкових трансформацій.

Окрім того, за останні роки суттєво зріс імідж України у світі. Тепер уже добре відомо, що українці бажають жити у демократичному суспільстві, прагнуть до забезпечення реалізації європейських цінностей на вітчизняних теренах. Україну дійсно почали сприймати, як частину Європи. Україна стала викликати зацікавленість та підтримку основної маси європейців. Однак, питання подолання корупції на разі залишається одним з найактуальніших. За індексом сприйняття корупції Україна у 2016 році посіла 131 місце з 176 країн, де проводилося дослідження. Становище України у плані корупції стало ще гіршим, ніж, наприклад, у 2007 році, коли місце України за даним індексом було 118 з 179 країн. На сьогодні Україну вважають однією з найкорумпованіших країн [1].

У таких умовах, на думку українських вчених, корупція є реальною загрозою національної безпеки та конституційного устрою України, насамперед вона є основною загрозою українській нації, зокрема, політичним, правовим, моральним, культурним засадам її розвитку [3]. На теперішній час корупція в Україні – це не тільки негативне в економічному плані явище. Тобто, йдеться не тільки про неефективний розподіл або витрачання державних коштів, втрату податків, недоотримання коштів бюджетами усіх рівнів та суттєву перепону для залучення інвестицій як внутрішніх, так і зовнішніх. На сьогодні корупція в Україні вже стала загрозою соціальною. З аномального явища корупція в Україні, на жаль, перетворилася на норму поведінки її громадян. Лояльне ставлення громадян до ряду її проявів призводить до вкорінення цього явища у всі сфери, що в умовах зниження довіри до влади призводить до вирішення всіх питань повсякденної життєдіяльності людей (похід до лікаря, оформлення та реєстрація майна, надання житлово-комунальних послуг, прийом на роботу тощо) в обхід законних методів. Все це є абсолютно неприйнятним з позицій забезпечення соціальної спрямованості економічного розвитку України, інтеграції її у світове співтовариство на рівних умовах.

Висновки з проведеного дослідження. Таким чином, забезпечення соціально спрямова-

ності економічного розвитку в сучасних умовах є неможливим без подолання корупції. Мова не йде про повне подолання явища корупції, оскільки це практично неможливо, і не існує країн, у яких вдалося здійснити це завдання у повною мірою. Однак, без зниження рівня корупції не можна забезпечити національну безпеку країни загалом. Обов'язковою передумовою для подолання корупції у наявних умовах в Україні є усунення лояльного ставлення до неї у свідомості пересічних громадян, коли різні прояви корупції стали фактично нормою господарювання та вирішення повсякденних справ.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Коррупция на Украине: Материал из Википедии – свободной энциклопедии. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://ru.m.wikipedia.org>.
2. Корупція: теоретико-методологічні засади дослідження: [монографія] / керівник авт. кол. доц. І.О. Ревак. – Львів: ЛьвДУВС, 2011. – 220 с.
3. Расюк Е.В. Соціальна небезпека корупції та її наслідки для держави і суспільства / Е.В. Расюк // Вісник Академії адвокатури України. – Том 13. – № 1 – 2016. – С. 107-110.
4. Серьогін С., Серьогін С. Механізми попередження та протидії корупції в органах публічної влади / С. Серьогін, С. Серьогін // – Хмельницький: Університетські наукові записки, 2009. – № 4. – С. 284-289. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.kbuapa.kharkov.ua/e-book/putp/2010-1/doc/4/01.pdf>.

REFERENCES:

1. Koruptsia v Ukraini [Corruption in Ukraine: Materials from Wikipedia – free encyclopedia], Source: <https://ru.m.wikipedia.org> (in Russian).
2. Revak I. Koruptsia: teoretyko-metodologichni zasady doslidjennia (2011) [Corruption: theoretical and methodological bases of research], monografiya, 220. (in Ukrainian).
3. Rasyuk E. Sotsialna nebezpeka koruptsii ta ii naslidky dlia derjavy i suspilstva (2016) [Social danger of corruption and its consequences for the state and society], Visnyk Akademii advokatury Ukrainy, tom 13, 1, 107-110. (in Ukrainian).
4. SerioGIN S., SerioGIN S. (2009) Mechanizmy poperedjannia ta ptotydi koruptsii v organach publichnoi vlady [Mechanism of preventing and counteraction towards corruption in the public administration organs], Khmelnytskyi, Universitetski naukovy zapysky, 4, 284-289. (in Ukrainian).

Alekseieva K.A.

Candidate of Public Administration,
Senior Lecturer at Department of Production and Investment Management,
National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine

Milman L.M.

Postgraduate Student
at Department of Production and Investment Management,
National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine

OVERCOMING CORRUPTION AS ONE OF THE TERMS OF PROVIDING THE SOCIAL ORIENTATION OF ECONOMIC DEVELOPMENT IN CURRENT CONDITIONS

One of the most important problems of Ukraine on its way to the European integration is the problem of corruption. One can find the corruption acknowledgements in Ukraine at different levels of the economy of Ukraine. The foreigners even consider the corruption to be integrated in a specific way inside the economic system especially as for the nepotism, all-round bail, intercession etc. There are many scientific publications in Ukraine where the problem of corruption is being raised but there has not been much attention paid to the overcoming of corruption as a factor of providing the social orientation of economic development in the current conditions.

The strategy of Ukraine during its transformation period after the moment of obtaining independence was to reach the goals of building the market economy in an evolutionary way without using the methods of “shock therapy”. There were sufficient changes in Ukraine including the changes of the aims, understanding of its place in the world. The Ukrainians firstly appeared to be an independent nation. The democratic values started to be something to be oriented at. The social component of the development became crucial in the development. But all these important changes happened during the tough economic crises that followed very soon. It was accompanied by the rising poverty among people, growing of the shadow economy, and criminalization of the economic system of Ukraine. In these conditions, the corruption blossomed and interfered in all the spheres of the economy of Ukraine.

Nowadays Ukraine is considered to be one of the most corrupted countries in the world. It is necessary to mention that there are no countries existing without corruption at all. Some acknowledgements of corruption can be found everywhere. The problem is that in Ukraine the corruption has become an initial part of the economy and the public opinion towards corruption is very often loyal enough. The corruption influences negatively not only the economic development of Ukraine but it has also become a social threat. Corruption in Ukraine has recently even become a real danger to its national safety.